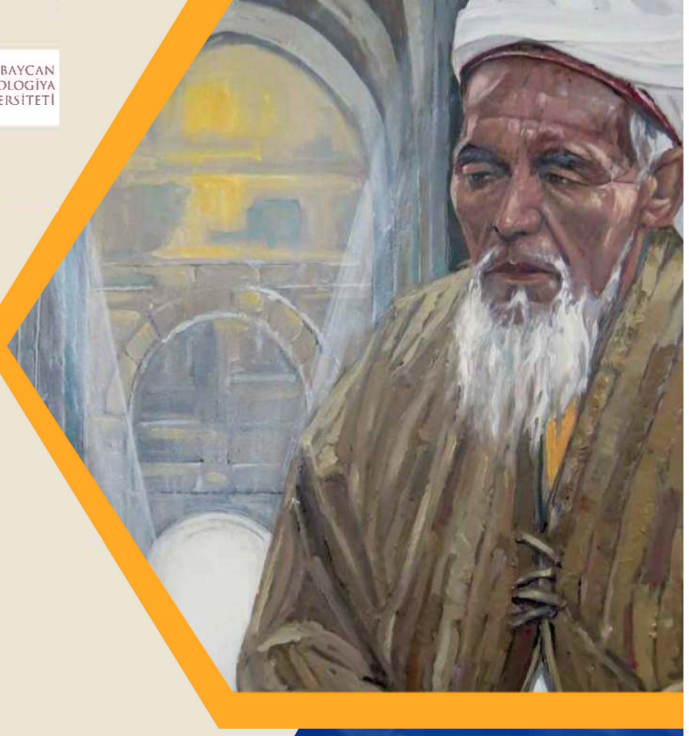
KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
İKSAD INSTITUTE
LDU
MİNGƏÇEVİR DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
AZƏRBAYCAN TEXNOLOGİYA UNİVERSİTETİ

HODJA AKHMET YASSAWI

8TH INTERNATIONAL CONGRESS ON SCIENTIFIC RESEARCH

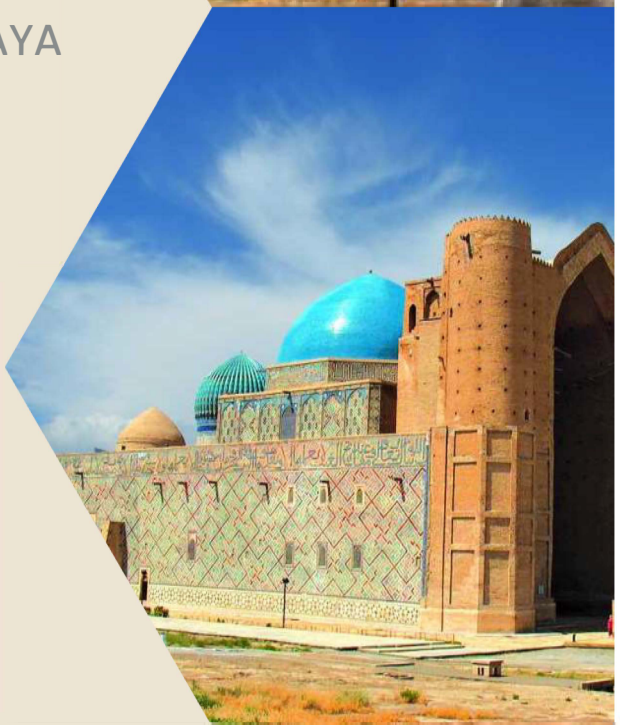
MAY 17-19, 2024 / KONYA, TÜRKİYE

FULL TEXTS BOOK

EDITORS:

- Assoc. Prof. Dr. Müstafa Göktuğ KAYA
- Prof. Dr. Bilge AFŞAR

ISBN: 978-625-367-744-2

HODJA AKHMET YASSAWI

8th International Congress On Scientific Research

May 17-19, 2024 / Konya, Türkiye

EDITORS:

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Göktuğ KAYA

Prof. Dr. Bilge AFŞAR

FULL TEXTS BOOK

All rights of this book belong to IKSAD Publishing

House Authors are responsible both ethically and jurisdically

IKSAD Publications - 2024©

Issued: 25.06.2024

ISBN: 978-625-367-744-2

DÎVÂN-I HİKMET'TE Mİ'RACIN AHLAKÎ BOYUTU

MORAL DIMENSION OF MIRAJ/SPIRITUAL ASCENSION IN DĪVĀN-I HİKMET

Arş. Gör. Merve DİNÇER
(ORCID: 0000-0002-8862-2263)
Hakkari University, Faculty of Theology, Department of Islamic Studies, Hakkari-Türkiye
(Responsible Author)

Özet

Ahmed Yesevî'ye nispet edilen Dîvân-ı Hikmet adlı eserde mi'rac konusu; Hz. Peygamber'in, Ahmed Yesevî'nin ve Hak aşıklarının mi'racı bağlamında bahsedilmekte ve ahlakî çerçevede ele alınmaktadır. Eserde ego, nefs, arzu ve hırsların bırakılması, dünyaya gönül vermeme, dünyalık malı önemsememe, muhabbet ehli olma, riyadan kaçınma ve ihlaslı olma gibi bireyin iç dünyasına ait ahlakî özellikler mi'rac ile bağlantılı anlatılır. Bunun yanında garip, fakir ve yetimleri gözetmek, gönlü kırılmış kimseler ile ilgilenip onların derdine çare olmak, yolda kalan mazlumlara yardımcı olmak gibi topluma dönük ahlakî davranışlar ile mi'rac arasında ilişki kurulur. Bu eylemler mi'raca çıkmanın ve Hakk'ın cemalini görmenin ön koşulu gibi ifade edilir. Dîvân-ı Hikmet'e göre; mi'raca çıkan ve Hakk'a vasıl olan kişi ümmet için üzülür, ümmetin günahları için ağlar. Hakk'a ümmetin bağışlanmasını isteme amacıyla secde eder. Kendi için dünyevî veya uhrevî istekleri belirtmek yerine ümmetin kurtuluşunu ve selametini talep eder. Başka bir ifade ile kendinden geçer, nefsini ve nefsi ile ilgili bağlarını tamamen unutur. Bu durum şefkat, merhamet ve empati sahibi olma, diğerkâmlık, cömertlik gibi ahlakî özelliklere tekabül eder. Bu çalışmada Dîvân-ı Hikmet eseri kapsamında, mi'racın ahlakî özellikler ile ilişkisi ele alınmıştır. Bununla ilgili olarak hem birey düzleminde olan erdemler hem de bunların sosyal boyuttaki izdüşümü olan eylemler incelenmiştir. Hakk'a vasıl olan ve mi'rac yaşayan kimselerin ahlakî özellikleri ve bunların gereği olan toplumsal davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu inceleme bağlamında eserin ahlak olarak kemale ermiş, kendi nefsinden geçen, bütün ümmetin affını ve iyiliğini isteyen bireyleri hedeflediği söylenebilir.
Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet, Mi'rac, Ahlak.

Abstract

In Dīvān Hikmah, which is attributed to Ahmad Yasavī, the subject of ascention/mi'rāj is mentioned in the context of mi'rāj of the Prophet Muhammad, Ahmad Yasavī, and lovers of al-Haqq, and is discussed in the perspective of ethics. Moral characteristics of the individual's inner world, such as the elimination of ego, self/nafs, giving up desires, ambitions and all corcern worldly matters, following up the path of mystic love, avoiding hypocrisy and being sincere are explained in connection with mi'rāj. In addition, a relationship is established between mi'rāj and socially oriented moral behaviors such as caring for the lonely, poor and orphans, taking care of the brokenhearted and helping the oppressed. These actions are described as prerequisites for ascending to mi'rāj and seeing of Divine Beauty. According to Dīvān Hikmah, the one who ascends the mi'rāj feels sorry for the ummah and cries for the sins of the ummah. This human prostrates to Allah for forgiveness for the ummah. Instead of expressing worldly or otherworldly desires for oneself, the person seeks the salvation and well-being of the ummah. In other words, the person becomes ecstatic and completely forgets his/her own self and his/her nafs's ties. This corresponds to moral qualities such as compassion, mercy, empathy, selflessness and generosity. This study deals with the relationship between mi'rāj and moral characteristics within the scope of Dīvān Hikmah. It examines both the virtues at the individual level and the actions that are reflected to the social life. According to the work, those

who have moral characteristics in their individual world and adopt the behaviors required by them in the social world can experience mi'rāj. In this context, it can be said that Dīvān Hikmah aims morally perfected and self-sacrificing individuals who seek the ummah's forgiveness.
Keywords: Sūfîsm, Ahmad Yasavī, Dīvān Hikmah, Ascention/Mi'rāj, Moral.

GİRİŞ

Dîvân-ı Hikmet, Ahmed Yesevî'ye (ö. 562/1166) atfedilen hikmetleri içeren manzume bir eserdir. Eserin, XVI. yüzyıldan itibaren Dîvân-ı Hikmet olarak anıldığı düşünülmektedir (Eraslan, 1994, s. 429). Ahmed Yesevî halk edebiyatında yaygın olarak kullanılan hece ölçüsü ile sade bir dil kullanarak hikmetler yazmıştır. Ancak onun yazdığı hikmetlerin bazısı zaman içinde kaybolmuş veya değişime maruz kalmış olabilir. Kendisinden sonra onun takipçileri olan Yesevî dervişleri bu tarzda manzumeler kaleme almıştır. Hocalarına olan hürmetlerinden dolayı bu hikmetleri Ahmed Yesevî'ye atfetmiş olabilecekleri ön görülmüştür. Bunun yanında hikmetler aynı inanç ve kültürün ürünü olması sebebiyle bir bütünlük arz etmektedir. (Köprülü, 1976, 124, 125; Köprülü, 1978; Eraslan, 1989, 161; Eraslan, 1994, 429; Eraslan, 1995, 814)

Dîvân-ı Hikmette tasavvufun derin meselelerinden ziyade dinî ve ahlâkî konular ele alınır. Seyr ü sülûk adabı ve tarikat usulüne dair öğretici hikmetler içerir (Köprülü, 1976, 156). Eserde sanat endişesinden uzak, basit ve herkesin anlayabileceği bir üslup kullanılır. Ancak bu durum hikmetlerin derin manalardan yoksun olduğu anlamına gelmez (Tahralı, 1991, 39, 40). Özellikle Yesevî'nin mi'raclarının anlatıldığı hikmetlerde pek çok sembolik anlatım bulunur. Tecrübe etmeyenlerin idrak dünyasına uzak olan böylesi yüce manalara semboller ile işaret edilir.

Mi'rac kelimesi, "yükselmek, yukarı çıkmak" manasındaki urûc kökünden gelir. Sözlükte "yukarı çıkma vasıtası, merdiven, asansör" gibi anlamları bulunur. Dinî terim olarak ise Hz. Muhammed'in göğe yükselmesini ifade eder. Hz. Peygamber bir gece Mekke'den Mescid-i Aksa'ya ulaşmış ve oradan da Sidretü'l-Münteha'ya doğru yükselmiş, kâb-ı kavseyn tabiri ile işaret edilen yakınlığa nail olmuştur. Allah Rasûlü bu yolculuk esnasında bazı peygamberlerin ruhaniyatları ile görüşmeler yapmış; gök katmanlarını, cenneti ve cehennemi görmüştür. (Kuşeyrî, 2011, 23, 26)

Tasavvuf ilminde Hz. Peygamber'e tâbi olmak, manevî seyrin olmazsa olmaz ilkelerinden biridir. Bu ilke onun emirlerine uymanın ve yasaklarından kaçınmanın yanında, onun manevî adımlarını takip ederek, yaşadığı deneyimlerin benzerini tecrübe edip insân-ı kâmil mertebesine ulaşmak şeklinde algılanabilir. Bu bağlamda amacı Hakk'a varmak olan bazı mutasavvıflar da manevî mi'raclar yaşamışlardır. Bunlardan bir kısmı mi'rac deneyimlediğini açıkça dile getirmiştir. Bir kısmı konuyu ilmî olarak anlatmış, bir kısmı ise sembolik hikayeler ile ifade

etmiştir. Ahmed Yesevî de mi'rac yaşadığını açıkça ifade eden fakat deneyimi esnasında vahdete dair şahit olduklarına işaret etmekle yetinen ve detaya girmeyen mutasavvıflardandır.

Bu çalışma, Dîvân-ı Hikmet eseri çerçevesinde mi'racın ahlak ile olan bağlantısını incelemeyi amaçlamaktadır. Öncelikle eserde mi'rac konusunun nasıl ele alındığı hakkında bilgi sunulmuş, daha sonra mi'racın bireysel ahlakî özellikler ile ilişkisi incelenerek, bunların toplumsal alandaki tezahürleri üzerinde durulmuştur.

DÎVÂN-I HİKMET'TE Mİ'RAC KONUSU

Çalışmamızda Hayati Bice'nin günümüz Türkçesine uyarlayarak hazırladığı *Günümüzün Aşk Yolcusuna Divân-ı Hikmet* eseri esas alınmaktadır. Bu eserde toplam iki yüz elli iki hikmet bulunmaktadır (Yesevî, 2016). Eserde mi'rac konusu yirmi beş hikmette geçmektedir. Bunlardan on dördünde mi'rac veya göğe uçmak şeklinde lafzen zikredilmektedir; on bir hikmette ise kelime olarak geçmemekle beraber mana olarak mi'ractan bahsedilmektedir. Eserde mi'rac; Hz. Peygamber'in, Ahmed Yesevî'nin ve Hak aşıklarının göğe yükseliş anlatıları bağlamında ele alınmaktadır.

Hz. Peygamber'in Mi'racı

Mi'rac denildiğinde ilk olarak Hz. Muhammed'in göğe yükselmesi akla gelir. Dîvân-ı Hikmet eserinin birinci, kırkıncı ve iki yüz kırk beşinci hikmetinde Hz. Peygamber'in mi'raca çıkıp Hak cemâlini gördüğü ifade edilir (Yesevî, 2016, 3, 74.). İkinci ve sekizinci hikmette ise Hz. Peygamber'in mi'rac'a çıktığında; Ahmed Yesevî'nin ruhunu görmesi, onun bedene girmeden kemal bulmasına şaşırması, ona gözünün nuru ve ümmeti olduğunu söylemesi, sünnetine sıkı tutunmasını tavsiye etmesi anlatılır (Yesevî, 2016, 6, 21). Bu tarz bir anlatım rasyonel zihin için anlaşılmaz gelebilir. Ahmed Yesevî, Hz. Peygamber'den yüzyıllar sonra doğmuştur. Ancak ruhlar zaman ve mekan mefhumu ile sınırlı değildir. Bu iki boyuta beden tâbidir. Kanaatimizce mi'rac ise bu boyutların dışına çıkabilmektir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in mi'racında böyle bir duruma şahit olması ile ilgili başka kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu durum Ahmed Yesevî'nin kendi ruhsal tecrübesinde gördüğü bir durum olabilir. Başka bir ihtimal ise; Yesevî dervişlerinden birinin böylesi bir sahneyi müşahede etmesi ve hocalarına hürmeten hikmet aracılığı ile dile getirmesidir.

Sekseninci hikmet, tamamen Allah Rasûlü'nün mi'racına ayrılır. Mi'raciyye olarak değerlendirilen bu hikmette mi'rac bütün süreçleri ile ayrıntılı bir şekilde hikaye edilir (Yesevî, 2016, 129-133). Dîvân-ı Hikmet'te daha önce mi'rac konusunda çalışma yapanlar konuyu

sadece bu hikmet kapsamında ele almıştır (bkz. Altun, K. & Cihan, A. K. (1993); Batislam, 2016; Yıldırım, 2016).

Ahmed Yesevî'nin Mi'racı

Hz. Peygamber'in yolunu takip eden Ahmed Yesevî de mi'racı tecrübe ettiğini dile getirir. Eserin birinci hikmetinde, yedi yaşındayken Ahmed Yesevî'nin kâmil bir mürşid olan Arslan Baba'ya bağlanması ve ondan Hz. Peygamber'in hurma emanetini teslim alması, Arslan Baba'nın hizmetine girerek seyr ü sülûka başlaması akabinde nefsinin ölmesi ve kanat çırpıp uçması, lâ-mekana yükselmesi anlatılır (Yesevî, 2016, 5). İkinci hikmette Ahmed Yesevî'nin dokuz ay, dokuz günde yere düştüğü, yani doğduğu akabinde dokuz saat duramayıp göğe uçtuğu, Arş ve Kürsî derecesine ulaştığı, kendinden geçip cemâl gördüğü, fenâfillah makamına eriştiği, Arş üstünde namaz kıldığı ve göğe çıkıp meleklerden ders öğrendiği anlatılır (Yesevî, 2016, 7-9).

Ahmed Yesevî'nin göğe yükselmesi ile ilgili bu hikmetler tasavvuf ilmi kapsamında değerlendirilmelidir. Tasavvuf terminolojisinde "doğum" talibin mürşide intisâb ederek tarikata girmesidir. Bu doğuma ikinci, manevî veya ruhsal doğum denilir. Hz. İsa'nın iki kere doğmayan kişinin melekût alemine giremeyeceğine dair sözü bu bağlamda değerlendirilebilir. İnsan biyolojik doğumla dünyaya bağlanır; ruhsal doğumla ise mana ve göksel âlemler ile bağ kurar. Ahmed Yesevî'nin doğar doğmaz göğe uçması, biyolojik doğum ile ilgili olmayıp, tasavvufî ve manevî doğumundan sonra yaşadığı ruhsal bir tecrübeyi ifade eder. Yedi yaşın ise biyolojik beden yaşını yansıtmadığı, manevî seyrin aşamalarını temsilen ifade edildiği düşünülmektedir. (Cebecioğlu, 1993, 99, 100).

Sekizinci hikmetin konusu; Yesevî'nin yer altına girmesi ve çektiği çileler sonrası mi'raca yükselmesidir. Hakk'ın nurunu salıp cemâlini göstermesi, Yesevî'nin cemâli gördüğünde ruhunun uçup Arş'a konması, Hz. Musa gibi varlığının tutuşup yanması zikredilir. Yer altına girerek nefsinden geçtiği, çok eziyet ve zorluklar çektiği; bunların neticesinde vuslatı bulduğu vurgulanır. On dokuzuncu hikmette kanat çırpıp göğe uçtuğu; yüz elli beşinci hikmette Allah'ın kanat verdiği ve Arş'ın ötesine uçtuğu; iki yüz otuz beşinci hikmette ise Burak'a binerek yaşadığı yükseliş tecrübeleri aktarılır. (Yesevî, 2016, 21, 22, 246, 369, 370)

Hak Aşıklarının Mi'racı

Dîvân-ı Hikmet'e göre Hz. Muhammed'e tâbi olan Hak aşıkları da mi'racı tecrübe edebilir. Doksan dokuzuncu hikmette Hak yoluna giren, dünyaya gönül vermeyen, harama el uzatmayan, hakikati bilen, Hakk'a âşık kimselerin, mi'rac gecesi fakr yolunu tuttukları ve Hak

cemâlini gördükleri ifade edilir (Yesevî, 2016, 158, 159). Yüz otuz beşinci hikmette aşık kulların kendi canlarından geçtikleri, şevk kanadı ile Hazret'e doğru yol aldıkları; Arş, Kürsî, Levh ve Kalem mertebelerinde uçtukları anlatılır (Yesevî, 2016, 214). İki yüz yirmi ikinci hikmette Hak aşıklarının Burak'a bindikleri, Arş'a kondukları ve cennete girdikleri ifade edilir (Yesevî, 2016, 349).

DÎVÂN-I HİKMET'TE Mİ'RACIN AHLAKÎ BOYUTU

Dîvân-ı Hikmet'te tasavvuf ve ahlak konusunda bilgiler bulunur. Aslında tasavvuf bir ahlak ilmi olduğundan dolayı bu ikisini kesin çizgiler ile ayırmadan ele almak daha doğru bir yaklaşım sunar (Konur, 2016, 558). Tasavvufun amacı ahlaken kâmil olmak, hakikate ulaşmak ve Allah'ın cemâlini görmektir. Mi'racın nihayeti de Hakk'ın cemâline kavuşmaktır. Esere göre mi'raca ulaşabilmek belirli ahlakî standartlara sahip olmak ve toplum düzeyinde de bu özelliklerin gereğini yerine getirmek ile ilgilidir.

Bireysel Ahlak Özellikleri

Dîvân-ı Hikmet'te Hakk'ı seven, O'na aşık olan ve kavuşmayı isteyen kimselere; benliği, nefsi, arzu ve hırsı bırakması tavsiye edilir. Esere göre; bu kimselerin dünyalık mal ve menfaatleri terk etmesi, dünyevî konular ile ilgili gönlünde ümit ve istek kalmaması gerekir. Mâsivâ denilen Allah dışındaki her şeye dair muhabbetin bırakılması, sadece Hakk'a olan muhabbetin insanı istila etmesi mi'racın ön koşuludur. Ancak bunlardan sonra kuş gibi Burak'a binmek ve Hakk'ın cemâlini görmek söz konusu olabilir. (Yesevî, 2016, 193, 265)

Esere göre Hak aşıkları ölmeden önce ölme deneyimini fenâ tecrübesi ile yaşarlar. Canından geçip, nefsinin mahv ve helak olmasına yol verirler. Bu tecrübeler akabinde Arş, Kürsî, Levh ve Kalem mertebelerinde uçarlar edip, şevk kanatlarıyla Allah'a doğru yol alırlar (Yesevî, 2016, 214). Ahmed Yesevî'nin mi'racından bahseden bir hikmette de; nefs ve hevasının öldüğü, ölmeden önce ölümü deneyimlediği ve tekrar diriltildiği, Burak'a bindirildiği ifade edilir (Yesevî, 2016, 369).

Dîvân-ı Hikmet'e göre mi'raca çıkan kimseler dünyevî arzu ve hırsları bırakan, maddi menfaat peşinde koşmayan, muhabbeti sadece Allah'a has kılan, kendi nefs ve egosundan geçen kimselerdir. Gönüllerine yük olan dünyaya ait ağırlıkları bıraktıkları için kuş gibi hafif ve özgür olmuşlardır. Biyolojik olarak ölmeden önce manevî bir ölüm yaşadıklarından dünyaya olan bağları zayıflamış, hayatın bu dünyadan ibaret olmadığına şahit olmuşlar ve mana alemine demir atmışlardır.

Elli dört ve iki yüz kırk beşinci hikmette; mi'rac ile ağlamak arasında ilişki kurulur. Ağlayanların Hak cemâlini görebileceği ifade edilir. Allah Rasûlü'nün ağladığı ve mi'racta Rabbi'nin didarını gördüğü zikredilir. Allah'ın sevdiği ve Allah tarafından sevilen muhabbet ehli kimselerin ağlama özellikleri üzerinde durulur. Ağlama yumuşak kalpliliğin dışa vurumudur. Bu bağlamda mi'raca çıkan kimselerin yumuşak kalpli oldukları, katı kalpli ve duyarsız olmadıkları söylenebilir. (Yesevî, 2016, 91, 92, 388-390)

"*Allah der ki: Âşıklarım Burak'a biner,*
Hakk zikrini diyenlere rahmet yağar,
Çok ağlayan cemâlimi şüphesiz görür,
Mahşer günü cemâlimi armağan eyledim." (Yesevî, 2016, 91)

Yüz elli yedinci hikmette aşık kulların ağlaması ile göğe yükselmesi arasında ilişki kurulur. İbadet ve taatlerde riya olabileceği ancak ağlamada olmayacağı "*Ağlayıp yürü, gözyaşının riyâsı yok*" dizesi ile her dörtlükte vurgulanır. Aşık kulların ağlayarak muradına erdikleri, Burak'a bindirildikleri, cennete ve Arş'a uçtukları, Allah'ın onlara "dostum" diye hitap etmesini ve meleklere onu takdim etmesi anlatılır. Bu bağlamda eserin göğe yükselme tecrübesi için, riyadan kaçınıp ihlaslı olmayı tavsiye ettiği söylenebilir. (Yesevî, 2016, 247-253)

Yesevî'nin seyr ü sülûkünü ve yükselişini anlatan on dokuzuncu hikmette fakr ve rıza makamlarından geçtiği söylenir. Fakr makamını geçen kimse maddi şeylere bir değer atfetmez. Rıza makamını geçen kimse ise başına gelen her şeyi Hak'tan bilir. Hakk'ın her türlü tasarrufundan razı olur. Böylesi bir insan manevî bir bütünlüğe, huzura ve bilgeliğe ulaşır. İnsanlar ile içsel olarak çatışması kalmaz. (Yesevî, 2016, 45-47)

Toplumsal Ahlakî Davranışlar

Bireyin ahlakî özellikler açısından yetkin olması önemlidir. Ancak ahlakî değerler soyuttur. Bu değerlerin pratiğe yansıtılması, somutlaştırılması ve hayata geçirilmesi gerekir. Dîvân-ı Hikmet ahlakın hem teorik ve bireysel boyutunu hem de pratik ve toplumsal yönünü ele alır.

Eserin ilk hikmetinde, mi'rac ile garip, fakir ve yetimleri gözetmek arasında ilişki kurulur. Gönlü kırık kimseler ile ilgilenip, onların derdine çare olmak, yolda kalan mazlumlara yardımcı olmak mi'racı deneyimleyen kimselerin davranış kalıpları olarak sunulur. Bu hikmette hem Hz. Peygamber'in hem Ahmed Yesevî'nin mi'racından bahsedilir. Her ikisinin de mi'racı garîb, fakir ve yetimlerin sorulması, gönüllerinin alınması, sevindirilmesi ile bağlantılı aktarılır. (Yesevî, 2016, 3-5)

"*Garîb, fakir, yetimleri Rasûl sordu*
O gece Mi'râc'a çıkıp Hakk cemâlini gördü

Geri gelip indiğinde fakirlerin halini sordu
Garîblerin izini arayıp indim ben işte" (Yesevî, 2016, 3)

Mi'racın anıldığı kırkıncı hikmette Hz. Muhammed'in yetim, fakir ve garibe cömert olduğu, onları koruyup kolladığı zikredilir. İki yüz beşinci hikmette de Hz. Muhammed'in yetim oluşu ve yetimlerle ilgilenmesi mi'rac ile bağlantılı ifade edilir. (Yesevî, 2016, 74, 321)

"*Mi'râc yolunu aşan, Sidre'ye dek ulaşan,*
Ümmet için çekişen, yâ Mustafa Muhammed.

Yetim kaldı atadan, hem şefkatli anadan,
Takdir oldu Hüdâ'dan, yâ Mustafa Muhammed.

Yetim başını sıvazladı Muhammed şefkat etti,
Canı cana ekledi, yâ Mustafa Muhammed." (Yesevî, 2016, 321)

Dîvân-ı Hikmet'te toplumun kimsesiz ve güçsüz bu kesimi ile ilgilenmek, onları gözetmek ve onların ihtiyaçları konusunda yardımcı olmak adeta mi'racın başlangıç basamağı gibidir. Hiçbir karşılık, menfaat beklemeden ihlaslı bir gönül ile bunların yapılması toplumsal duyarlılığın, samimi cömertliğin ve merhametin tezahürüdür.

Doksan dokuzuncu hikmette Hakk'a aşık olanların mi'rac gecesi fakr yolunu benimsedikleri, gönüllerini dünyaya dair şeylerden arındırdıkları, harama el uzatmadıkları ve ahaliden geçtikleri anlatılır. Başka bir ifade ile bu aşıklar Allah dışındaki hiçbir şeye varlık ve değer atfetmezler. Çünkü kendi varlıkları da dahil Allah dışındaki her şeyin fâni olduğunu bilirler. Gönül dünyalarını geçici olan şeylerin endişe ve korkularından kurtarırlar. Toplumun kanaatleri ve söylemleri onları etkilemez. Onlar doğruyu bildikleri için, ahali farklı bir şey söylese de istikamet üzere yollarına devam ederler. Böylece bu aşıklar Hak yolunda, Hakk'ın cemâlini görme nimetine erişirler. (Yesevî, 2016, 158, 159)

Mi'raca Çıkan ve Hakk'a Vasıl Olan Kişinin Ahlakî Tutumu

Dîvân-ı Hikmet'te hem Hz. Muhammed'in hem de Ahmed Yesevî'nin mi'racında Hak cemâlini gördükten sonra, isyan eden ümmetin affı talep edilir. Ahmed Yesevî'nin mi'racını konu edinen sekizinci hikmette, Hakk'ın cemâlini gördükten sonra, isyan eden ümmetin halini sorduğu ifade edilir. Ümmetin affı için ağlayıp, secde ettiği zikredilir (Yesevî, 2016, 22). Hz. Muhammed'in mi'racını anlatan sekseninci hikmette, Allah'ın mi'rac gecesi ona isteğini sorması üzerine, asi ümmeti talep etmesi aktarılır. İki yüz beşinci hikmette ise Hz. Muhammed'in mi'racta anne-

babasını dilemeyip, ümmetine dua etmesi, ümmet için af istemesine ve şefkatine dikkat çekilir (Yesevî, 2016, 131, 321).

"*Dilemedi atasını, hem şefkatli anasını,*

Kıldı ümmet duasını, yâ Mustafa Muhammed" (Yesevî, 2016, 321)

Dîvân-ı Hikmet'e göre; mi'raca çıkan ve Hakk'a vasıl olan kişi ümmet için üzülür, ümmetin günahları için ağlar. Ümmetin bağışlamasını isteyerek Hakk'a secde eder. Kendi için dünyevî veya uhrevî istekleri belirtmek yerine ümmetin kurtuluşunu ve selametini talep eder. Başka bir ifade ile kendinden geçer, nefsini ve nefsi ile ilgili bağlarını tamamen unutur. Ümmete değer verir, sever ve tümünden râzı olur. Çünkü kendisinin bağışlamadığı ve râzı olmadığı bir kimse için bağışlama dilemesi düşünülemez. Bu durum şefkat, merhamet, empati sahibi olma, diğerkâmlık, cömertlik ve affedicilik gibi ahlakî özelliklere tekabül eder.

SONUÇ

Dîvân-ı Hikmet tasavvuf ve ahlak hakkındadır. Eserde mi'raca da tasavvufî ve ahlakî bir bakış açısı ile yaklaşılır ve hikmetlerde mi'racın ahlakî boyutu ele alınır. Mi'rac ile ilgili ahlakî özelliklerin bir kısmı bireyin iç dünyasına ait iken, bir kısmı topluma yöneliktir. İç dünyaya ilişkin soyut özellikler; ego, nefs, arzu ve hırsların bırakılması; nefs ve hevanın ölmesi yani son bulması; maddi şeylere bir değer atfetmeme; gönlünde dünyalık mal, makam, faydaya dair ümit ve istek bulundurmama; muhabbeti sadece Allah'a has kılma, yumuşak kalpli olma, riyadan kaçınma ve ihlaslı olmadır. Topluma dönük ahlakî davranışlar ise; garip, fakir ve yetimleri gözetmek, sevindirmek, onların gönüllerini almak, onlara cömert davranmak; gönlü incinmiş kimseler ile ilgilenip onların derdine çare olmak, yolda kalan mazlumlara yardımcı olmak, harama el uzatmamak, toplumun etkisinde kalmamaktır. Bu ahlakî özellikler ve eylemler mi'raca çıkmanın ve Hakk'ın cemâlini görmenin ön koşulu gibi ifade edilir.

Esere göre bireysel dünyasında güzel ahlak özelliklerine sahip olan ve bunların gerektirdiği davranışları toplumsal olarak da yerine getiren kişiler mi'rac yaşayabilir ve Hakk'a vasıl olabilir. Mi'raca ulaşanlar dünyevî ve uhrevî açıdan kendileri için talepte bulunmaz; ümmetin kurtuluşunu ve selametini niyaz ederler. Bu tutum ise şefkat, merhamet, empati sahibi olma, diğerkâmlık, cömertlik ve affedicilik gibi ahlakî özelliklere karşılık gelir. Bu bağlamda eserin ahlakî olarak kemale ermiş, kendi nefsinden geçen, bütün ümmetin affını ve iyiliğini isteyen bireyleri hedeflediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Altun, K. & Cihan, A. K. (1993). Ahmet Yesevi'de Mîraç Mevzûu. *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri, 26-29 Mayıs 1993*, 29-33. Kayseri.

Batislam, H. D. (2016). Hoca Ahmet Yesevî'nin Hikâyet-i Mi'râc'ı. *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2016,* 1: 506-517. İstanbul.

Cebecioğlu, E. (1993). Hoca Ahmed Yesevi (Ö. 562/1167). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34: 87-132.

Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevî. *DİA*. 2: 159-161. İstanbul.

Eraslan, K. (1994). Dîvân-ı Hikmet. *DİA.* 9: 429-430. İstanbul.

Eraslan, K. (1995). Ahmed-i Yesevi. *Erdem*, 7(21), 799-820.

Konur, H. (2016). Divan-ı Hikmet'te Dinî ve Tasavvufi Kavramlar. *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2016,* 1: 548-567. İstanbul.

Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. (3. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Köprülü, F. (1978). Ahmed Yesevî. *İslâm Ansiklopedisi*. 1: 210-215. (5. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kuşeyrî, A. (2011). *Kitâbü'l Mirac Hakk'a Yükseliş*. (tahkik: A. H. Abdülkadir). (çev. Cevher Caduk). İstanbul: İlk Harf Yayınevi.

Tahralı, M. (1991). Ahmed Yesevî'nin Dîvân-Hikmet'inde Dînî-Tasavvufî Unsurlar. *Kubbealtı Akademi Mecmûası,* 20(1), 36-50.

Yesevî, A. (2016). *Günümüzün Aşk Yolcusuna Divân-ı Hikmet*. (2. Baskı). (haz. H. Bice). İstanbul: H Yayınları.

Yıldırım, A. (2016). Hoca Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet'inde Hz. Peygamber Tasavvuru. *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2016.* İstanbul. 1: 99-127.